

SÖZLEŞMELERİN UYARLANMASI MEKANİZMASI

Ülkemizdeki güncel ekonomik gelişmeler dikkate alındığında, değişmekte olan ekonomik koşulların, taraflar arasındaki sözleşme ilişkilerine etkilerinin incelenmesi önem arz etmektedir. Roma Hukuku'ndan bu yana korunan ahde vefa ilkesi uyarınca, taraflardan, sözleşme hüküm ve şartlarına kararlaştırdıkları şekilde uyması beklenilmektedir. Öte yandan, belirtmek gerekir ki, özellikle son zamanlarda yaşanan milli para değerinin önemli ölçüde düşmesi gibi durumların varlığı halinde, tarafların sözleşmeyi kararlaştırılan şekilde ifa etmesi, taraflar açısından birtakım güçlükler doğurabilecek ve hakkaniyet dengesini bozabilecektir. Bu makale ile ülke çapında yaşanan ekonomik değişimlerin, sözleşmenin uyarlanması veya sözleşmeden dönme/fesih hakkının kullanılabilmesi için yeterli bir gerekçe olup olmadığı üzerinde durulmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, taraflar, olağanüstü durumların meydana gelmesi neticesinde ortaya çıkacak aşırı ifa güçlüğü halinde, sözleşmenin uyarlanacağına ilişkin bir kayda sözleşmede yer verebilirler. Bununla birlikte, sözleşmede bu şekilde bir kayıt bulunmaması halinde, -sözleşme ilişkisinin niteliğine göre- gerek özel düzenleme niteliğindeki eser sözleşmelerine uygulanacak götürü bedele ilişkin 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu ("**TBK**") m. 480; gerek ise genel bir hüküm niteliği taşıyan aşırı ifa güçlüğüne ilişkin TBK m. 138'de hükümleri, uygulama alanı bulacaktır.

TBK'nın m. 138 hükmü ve hükmün gerekçesi uyarınca ise, sözleşmenin yeni koşullara uyarlanabilmesi için aşağıdaki dört koşulun bir arada varlığı aranmaktadır:

- 1- Sözleşmenin yapıldığı sırada, taraflarca öngörülmemiş ve öngörülmesi de beklenmeyen olağanüstü bir durum ortaya çıkmış olmalıdır.
- 2- Taraflarca öngörülmemiş ve öngörülmesi gerekmeyen olağanüstü durum, borçludan kaynaklanmamış olmalıdır.
- 3- Taraflarca öngörülmemiş ve öngörülmesi gerekmeyen olağanüstü durum, sözleşmenin yapıldığı sırada mevcut olguları, kendisinden ifanın istenmesini dürüstlük kurallarına aykırı düşecek derecede borçlu aleyhine değiştirmiş olmalıdır.
- 4- Borçlu, borcunu henüz ifa etmemiş veya ifanın aşırı ölçüde güçleşmesinden doğan haklarını saklı tutarak ifa etmiş olmalıdır.

Buna göre, yukarıda anılan dört koşulun bir arada gerçekleşmesi halinde, borçlu, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteyebilecek; bunun mümkün olmaması hâlinde ise sözleşmeden dönme/fesih hakkını kullanabilecektir.

Bu kapsamda uyarılma mekanizmasına ilişkin olarak mevzuatta yer bulan düzenlemelerden bir diğeri, eser sözleşmelerinde bedelin götürü bedel olarak kararlaştırılması hali için öngörülmüştür. Şöyle ki, TBK m. 480/2 uyarınca başlangıçta öngörülemez veya öngörülebilir de taraflarca göz önünde tutulmayan durumlar, taraflarca belirlenen götürü bedel ile eserin yapılmasına engel olur veya son derece güçleştirirse, yüklenici, hâkimden sözleşmenin yeni koşullara uyarlanmasını isteme, bu mümkün olmadığı veya karşı taraftan beklenemediği takdirde ise sözleşmeden dönme (dürüstlük kurallarının gerektirdiği durumlarda fesih) hakkına sahip olacaktır.

Bu kapsamda, gerek TBK m. 138'de gerekse TBK m. 480'de bahsi geçen taraflarca öngörülemez durumun ortaya çıkmış olması hali her olayın özelliklerine göre yorumlanması gereken bir husus olduğundan, konuya ilişkin Yargıtay kararlarının incelenmesi önem taşımaktadır. Yargıtay tarafından verilen bir karar uyarınca, döviz bazında kredi kullanmış davacı kurum aşırı oranda yükselmesi nedeniyle ifa güçlüğüne düştüğünü öne sürerek sözleşmenin uyarlanmasını talep etmiştir. Bununla birlikte, Yargıtay uyarılma koşullarının gerçekleşmediğine hükmetmiş ve kararının gerekçelerini; davacının başlangıçta seçme özgürlüğü varken serbest iradesiyle kredi türünü döviz belirlemesi, ülkemizde zaman zaman ekonomik krizlerin vuku bulması ve bu bağlamda dövizle borçlanmanın risk taşıdığına toplumun

büyük bir çoğunluğu tarafından bilinen bir olgu olması, davacının, bu riski önceden öngörebilecek durumda olmasına rağmen dövizle kredi kullanma yolunu tercih etmiş olması, buna göre işlem temelinin çökmesinden bahsetmenin olanaklı olmaması ve eldeki davanın, kredi sözleşmesinin üzerinden birkaç yıl geçtikten sonra açılmış olması da nazara alarak, sözleşmenin davacı tarafından benimsendiğinin kabulünün gerekmesi olarak sıralamıştır.

Öğreti ve uygulamada, devalüasyonun, sözleşmenin uyarlanmasına bir neden teşkil edip etmediği tartışmalı bir husustur. Bir görüşe göre, fiyatların yükselmesiyle ifa güçlüğüne sebep olan devalüasyonun bir uyarlanma nedeni olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Karşı görüş ise, basiretli bir tacir gibi davranmak zorunda olan yüklenici için devalüasyon, enflasyon, fiyatların artması gibi durumların uyarlanma nedeni teşkil etmeyeceğini savunmaktadır. Başka bir görüş de, enflasyon, devalüasyon gibi durumları önceden tahmin edilebilir kabul etmekle birlikte olayların sözleşmeye etkisinin öngörülemediği veya tahmin edilmesine rağmen göz önünde bulundurulmaması durumlarını sözleşmenin uyarlanmasını mümkün kılan istisnalar olarak kabul etmiştir. Dördüncü görüş ise değerlendirmenin somut olayın özelliğine göre yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Doktrinde çeşitli görüşler mevcut olsa da, Yargıtay, para birimlerinde yaşanan değer düşüşlerinin - devalüasyon-, taraflarca öngörülemez bir olağanüstü hal olmadığına karar verilmiştir. Yargıtay bu kararına ilişkin olarak, ülkemizde 1958 yılından beri devalüasyonların ilan edildiğini, Türk parasının değerinin dolar ve diğer yabancı paralar karşısında düşürülmekte olduğunu ve ülkemizdeki istikrarsız ekonomik durumun taraflarca tahmin olunabilecek bir keyfiyet olduğu hususlarını ve tüm bu nedenlerle de uyarlanmanın koşullarından olan öngörülemezlik unsurunun oluşmamasını gerekçe olarak göstermiştir.

Sonuç olarak belirtmek isteriz ki, yukarıda açıkladığımız gerekçelere dayanarak Yargıtay, döviz kurunun aşırı derecede yükselmesi ve devalüasyonu olağanüstü bir neden olarak kabul etmemiştir. Bu nedenle, uyuşmazlıklarda öne sürülebilecek sözleşmenin uyarlanması taleplerinin, döviz kurunun aşırı derecede yükselmesi ve devalüasyon gerekçelerine dayandırılması halinde, hükmedilecek kararların yukarıda bahsedilen Yargıtay içtihatları ile benzer şekilde verilmesi kuvvetle muhtemeldir.

***